

llarga però que era per a la *m*. —³ Cf. cast. *mentiroso* derivat del substantivat *mentir*, *mentires* (que com a compromís amb *mentidas* després es tornà *mentiras*, i ajudant-hi per contracop *mentiroso*). Potser també el cast. *dormilón* surt paral·lelament de *dormirón*, tot i que a aquest hi pogueren concórrer altres influències. —⁴ *Condormio* és=*concumbo* en l'*Expositio totius mundi*, S. iv d. C., 106, estudiada per Lumbroso i Sinko, *ALLG* XIII, 452, 547, però més aviat sembla tenir-hi el significat sexual 'coire'.

LLISTA CORRELATIVA DE DERIVATS I COMPOSTOS: *dorma*, *dorment*, *dormició*, *dormida*, *dormidor* adj., *dormidor* 'cambra de dormir', *dormitori*, *dormitor*, *dormitorer*, *dormidora*, *dormiguera*, *dormilec*, *dormilega*, *dormillós*, *dormiment*, *dormís*, *dormissó*, *dormit*, *dormitar*, *dormitejar*, *dormisquejar*, *dormiquejar*, *dormiscar*, *dormitiu*, *adormir-se*, *adormit*, *endormir-se*, l'*Endormidor*, *endormiscar-se*, *adormissar-se*, *adormidor*, *adormiment*, *condormir*, *condormir-se*, *condormiment*, *condormició*, *acondormir*.

DORS, 'esquena', s'usà encara bastant en tota l'Edat Mitjana en la forma *dòs*: del ll. *dorsum* id. □ 1.ª *doc.*: S. XIII: Jaume I, Desclot, Lull, *VidesR*.

Figura en tots ells en la forma *dòs* i en usos i matisos que revelen un ús radicalment popular: «Sen Domenge romàs aquí --- preïcan la paraula de Déu; mes los contraris --- li escopien desús --- e li liguaven pa<1>les en lo *dòs* per esquern», *VidesR* (f° 160r1); «aquels que sabien més d'armes metien denant, e ls cavallers ab altra peonada vengren e l *dòs*», Jaume I (*Cròn.*, Ag., 260); a la fi de Las Navas «Miramolí començà de fogir ab totes ses gents, e los crestians donaren al *dòs*, encalsant e matant», Desclot (ed. Buchon, 40). La influència formal del ll. *dorsum* féu que aviat hi hagués qui va escriure *dors* (si bé tot pronunciant *dòs*, com revelen les rimes) i altrament això no comença fins un tros endins del S. XIV: l'*InvLC* encara recull set testimonis de la grafia *dòs* en els anys de 1315 a 1390, si bé ja en el mateix segle n'apareixen uns quants de la grafia *dors*, per més que sigui en contextos i to de llenguatge que asseguren el caràcter hereditari i enterament popular; BMetge l'usa repetidament en el *Sermó*, i els mss. porten *dors*, però rima amb *cos* (CORPUS): «treball lunyarets a desfici / del vostre cos: / e girats a tothom lo *dors* / qui leyal sia / ---» (*Sermó*, *NCL.*, 45.19, novament 70.3); «tot cavaler en comú, / poc li val temprar lo *co(r)s*, / ne dret estar sobt' aspre *do(r)s* / d'un fort cavall e be regir», Ausiàs cxxvii, 70; «mas son asberch en son *dos* e son e<1>m en sa testas», «sí-s levà la camisa de son *dos*», Reixac (traduint *dos* de la *Queste* francesa), 11.13, 89.30; Manescalía del S. xv (Bibl. N. P., *DBal.*, p. 297.43).

No és rar que es digui del cos dels animals com ja en les *Vides de Sants Rossell*. («un cadel blanc en lo *dòs* roig», f° 177r1; més en el gloss., I, 115) i a l'ús que se'n feia, de la pell o couro p. ex.: «una cota

fo<r>rada de *dosos* d'esquirols» en un inv. de 1352, Rubió i L., *Diplomatari de l'Or. Cat.* (279).

El català medieval, doncs, anava en aquest punt, amb la conservació del mot en el nivell popular, com l'it. *dosso*, fr. i oc. ant. *dos*, i no l'eliminà de l'ús corrent, com el portuguès o el castellà (on solament restà en algun nom de lloc com *Dueso*); per a la posició intermèdia que revelen les fonts aragoneses dels segles XIV i XV, veg. *DCEC* i *DECH* (s. v. *dorso*).

En avançar l'Ed. Mj. es nota més i més que en català mateix és més freqüent en les frases estereotipades i en certs usos especialitzats o figurats: de Muntaner només trobo la frase *ésser a dors a algú* (*Cròn.*, 275), on *-rs* deu valer per *s*, com s'ha vist, però el valor d'"estar-li a sobre" s'entén ja més amb un abast figurat que com a pes material; en l'inventari o col·lectori que cita el *DBal.* és solament comparat a una quilla de nau (llegim *charena* o *carena* i no *catbena*, i no sé si *ceba* és errada, potser per *coba*?, cf. les *escoes* modernes): «*dors* és aquella cosa, la qual és axí com a ceba o a *carena* de barcha, de tras del cap entro al cés»; en els *Ajustaments* quatrecentistes de la Bibl. Univ. ja necessita la crossa del modern *esquena* per ser ben comprès, parafrasejant el ll. *tergiversatio*: «leyaltat verdadera sens malícia de cor e sens mala voluntat, e sens *transversació* que vol dir girament de *dors* o d'*esquena*, là on hom deu guardar la cara ---».

Després de l'Edat Mitjana el mot ha estat reemplaçat pertot pel cat. mod. *esquena*. Però la desaparició no ha estat sense deixar algun rastre. Sembla que mantingué alguna vitalitat a la zona vigatana, car Verdguer l'usa en el primer escalaborn de l'*Atl.* en contextos sense sabor d'artifici, i que deuen revelar memòria d'alguna moribunda deixa de vitalitat tradicional: «al *dòs* colrat d'Alcides abrassant-se ab més forsa» (70a, val a dir que suprimit en la versió definitiva, potser li feren notar que això resultaria ja xocant en l'ús comú) i hi reincidia en el VI, 71b; després se'n serví encara en la versió definitiva de l'*Atl.* (ix), però amb la grafia *dors* i fora de rima (en *Canigó* I és només l'esquena de l'armat cavaller, que el padrí «adoba»). De fet revela una memòria no massa distant del mot el nom compost d'un bolet, *terrandòs*, pl. *terrandosos* (pron. *tə̀rə̀ndòs*, *-dòsus*), format com a *terra-en-dòs*, que jo mateix sentia encara viu en els anys 1930-35, en els boscos entre les Guílleries i el poble de Mn. Cinto, Folgueroles: no molt diferent d'un rovelló, però que sempre es veu cobert de terra damunt l'esquena del barretet. Fora d'això avui ha quedat viu amb plena i material aplicació només en el Capcir (*BDC* III, 133); però n'hi degué haver encara supervivència popular recent fins a la costa del Rosselló, on encara s'aplica a les superfícies de terra que emergeixen de l'aigua prop de la costa marina o dels estanyes: les *Illes de Vi*, a Salses, al mig de l'Estany, me les descriu com un «*dòs* que ressalt», i en el Barcarès m'ensenyaren dues illetes dites *Lo Dòs Petit* i *Lo Dòs Gros* (1960). A Mallorca diuen *anar a dòs* per «cualcar damunt una bístia sense ensellament, aixancat dalt l'esquena» (que AMAlcover encara es-